

Київський університет імені Бориса Грінченка
Факультет суспільно-гуманітарних наук
Кафедра філософії та релігієзнавства

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор з наукової роботи
Наталія ВІННІКОВА
2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА

Науковий семінар

ЦЕРКВА ЯК РЕГУЛЯТОР СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ

для аспірантів

спеціальності 031 Релігієзнавство

рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий)

освітньо-наукової програми 031 «Релігієзнавство»

Київ – 2022

Розробник:

Титаренко Віта Володимирівна, доктор філософських наук, професор кафедри філософії Київського університету імені Бориса Грінченка

Викладач

Небожук Роман Андрійович, кандидат наук з державного управління, доцент кафедри філософії та релігієзнавства Київського університету імені Бориса Грінченка

Робочу програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії, протокол № 5 від 7 грудня 2021 р.

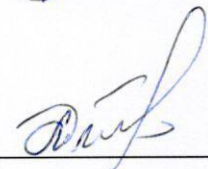
Завідувач кафедри Роман ДОДОНОВ

Робочу програму погоджено з гарантом ОНП «Релігієзнавство» 7.12.2021р.

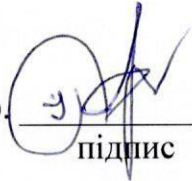
Гарант ОНП «Релігієзнавство» Ірина ЛОМАЧИНСЬКА

Робочу програму перевірено

«9». 12.2021р.

Завідувач аспірантури, докторантури Ілона ТРИГУБ

Пролонговано:

на 2022/2023 н.р. підпис (Осташиук Ч.Б.), «13» 09 2022р., протокол № 2
П.І.Б.

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__» __ 20__ р., протокол № ____
підпис П.І.Б.

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__» __ 20__ р., протокол № ____
підпис П.І.Б.

на 20__/20__ н.р. _____ (_____), «__» __ 20__ р., протокол № ____
підпис П.І.Б.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика дисципліни за формами навчання	
	денна	заочна
Вид дисципліни	вибіркова	
Мова викладання, навчання та оцінювання	українська	
Загальний обсяг кредитів / годин	8/ 240	
Рік навчання	2,3	2, 3
Семестр	4, 5, 6	4, 5, 6
Кількість модулів з розподілом:	4	4
Обсяг кредитів	8	8
Обсяг годин, в тому числі:	240	240
Аудиторні	64	32
Модульний контроль	16	-
Самостійна робота	160	208
Форма семестрового контролю	залік	залік

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – ознайомлення здобувачів наукового ступеня «доктор філософії» з специфікою функціонування у суспільстві Цекви як релігійного інституту (в історичній ретроспективі та сучасності) в контексті її інтеграційного та дезінтеграційного потенціалу.

Завдання навчальної дисципліни – сформувані наступні загальні та фахові компетентності:

ФК 6 Здатність до різних видів історико-релігієзнавчого аналізу (історико-логічний, компаративний, ретроспективний, феноменологічний тощо); опрацювати джерельну базу дослідження; адаптувати і застосовувати релігієзнавчі ідеї у сучасну дослідницьку практику; використовувати формаційний та цивілізаційний підходи до осмислення різноманітних релігійних явищ і процесів в системі «людина-суспільство-природа».

ФК 7 Здатність до диференціації наукової діяльності відповідно до спеціальності; ґрунтовно знати історію релігії, в тому числі й сучасні релігійні вчення і напрямки; володіти сучасним концептуальним апаратом релігієзнавства; вміння практичного реформування релігієзнавчих досліджень в Україні на основі аналізу зарубіжного досвіду та з урахуванням актуальних проблем сучасного релігієзнавства.

ФК 8 Здатність до вивчення та модернізації існуючих дослідницьких методів, систем та технологій дослідження релігійних процесів і явищ; розуміння особливостей соціокультурного середовища та специфіки релігійних процесів; здатність аналізувати конвенціональні норми соціальної і культурної регуляції – національні й станові традиції, домінуючу мораль, світогляд, цінності, володіння високим рівнем релігійної толерантності та культури.

ФК 9 Здатність аналізу відповідних інституційних норм соціальної організації – основних соціальних інститутів, економічних, політичних, конфесійних структур, закладів, установ та ієрархій; здатність розробляти й впроваджувати нові методи моделювання й оптимізації систем державного управління з урахуванням потенціалу функціонування релігійних інституцій.

ФК 10 Здатність досліджувати та аналізувати державно конфесійні відносини як систему суспільних відносин, здійснювати моніторинг і аналіз внутрішньої та міжнародної релігійної ситуації та розробляти інноваційні рекомендації стосовно підтримки в Україні міжконфесійної злагоди.

3. Результати навчання за дисципліною

У результаті опрацювання змісту навчальної дисципліни «Соціальна доктрина християнства» аспіранти повинні отримати:

- **ПРН 1** Здатність до критичного мислення, розуміння широкого кола світоглядних питань, використання набутого особистісно-професійного досвіду для вирішення наукових та фахових завдань; аналізу міждисциплінарних явищ і процесів; реалізації власного аксіологічного та наукового потенціалу.
- **ПРН 2** Здатність до застосування методів наукового пізнання у аналізі релігійних процесів і явищ, проведення науково-дослідної діяльності, розробки та впровадження дослідницьких проектів, здійснення наукового дослідження та інтерпретація його результатів, ефективного висвітлення, поширення знань щодо наукових досліджень.
- **ПРН 6** Здатність реалізовувати професійну та науково-дослідну діяльність на основі знань про сучасні новації в галузі релігієзнавства.
- **ПРН 10** Здатність вибудувати алгоритм наукового дослідження галузі релігієзнавства, використовувати методологічні принципи релігієзнавчого дослідження, використовувати теоретичні та емпіричні методи наукового дослідження, визначати порядок проведення дослідження і його етапи.
- **ПРН 13** Здатність до компаративного аналізу складних явищ і процесів релігійного життя суспільства в контексті вітчизняних та зарубіжних наукових розвідок.
- **ПРН 14** Здатність до прогнозування наукової діяльності, до аналізу історичної динаміки та моделювання релігійних процесів та явищ.
- **ПРН 15** Здатність до аналізу тенденцій розвитку сучасного релігійно-культурного середовища.

4. Структура навчальної дисципліни

Тематичний план для денної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт			
		Аудиторна:			Самостійна
		Лекції	Семинари	Практичні	
МОДУЛЬ I. РЕЛІГІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА					
Змістовий модуль I. Церква в системі соціальних відносин					
Тема 1. Церква та держава: форми взаємовідносин			4		10
Тема 2. Соціальні функції релігії та церкви			4		10
Модульний контроль	2				
<i>Разом за змістовним модулем</i>	30		8		20
Змістовий модуль II. Церква і держава в сучасному світі					
Тема 3. Релігійність і державотворення як відновлення втраченої єдності.			4		10
Тема 4. Сутність і специфіка релігійних конфліктів: пошуки та дискусії.			4		10
Модульний контроль	2				
<i>Разом за змістовним модулем</i>	30		8		20
Разом за модулем	60		16		40
МОДУЛЬ II. Християнська Церква як релігійна інституція в контексті її впливу на соціальні конфлікти					
Змістовий модуль I.					
Конфесійно-історична специфіка ролі церкви у суспільстві: Католицька Церква та протестантські організації та об'єднання					
Тема 5. Католицька Церква у світі й Україні. Її миротворчий потенціал.			4		10
Тема 6. Роль українських протестантських церков в толерантизації міжконфесійних відносин в Україні.			4		10
Модульний контроль	2				
<i>Разом за змістовним модулем</i>	30		8		20
Змістовий модуль II. Конфесійно-історична специфіка ролі церкви у суспільстві: Православ'я.					
Тема 7. Конституювання Православної Церкви України як чинник зміцнення української держави			4		10
Тема 8. Міжправославні відносини в Україні: характер, проблеми, тенденції розвитку			4		10

Модульний контроль	2				
<i>Разом за змістовним модулем</i>	30		8		20
Разом за модулем	60		16		40
МОДУЛЬ III. Взаємовплив релігії і політики як соціальна реальність					
Змістовий модуль I. Релігія і політика як соціально-історичні феномени					
Тема 9. Інституалізована релігія і політика в житті соціуму			4		10
Тема 10. Сучасний стан релігії та церкви в політичній системі України			4		10
Модульний контроль	2				
<i>Разом за змістовним модулем</i>	30		8		20
Змістовий модуль II. Релігійна толерантність як профілактика релігійних конфліктів					
Тема 11. Поняття та сутність релігійної толерантності.			4		10
Тема 12. Релігійна толерантність українського суспільства: кількісні і якісні показники (на матеріалах соціологічних досліджень)			4		10
Модульний контроль	2				
<i>Разом за змістовним модулем</i>	30		8		20
Разом за модулем	60		16		40
МОДУЛЬ IV. Роль Церкви в сучасному українському суспільстві.					
Змістовий модуль I. Інституалізована релігійність як форма ідентифікації українського етносу					
Тема 13. Релігія в контексті державотворчих процесів.			4		10
Тема 14. Соціальне служіння в контексті діяльності релігійних спільнот.			4		10
Модульний контроль	2				
<i>Разом за змістовним модулем</i>	30		8		20
Змістовий модуль II. Конституційно-правовий простір та механізми забезпечення свободи совісті, релігії і переконань в Україні як умова стабільності суспільства					
Тема 15. Свобода совісті та проблеми віротерпимості і толерантності			4		10
Тема 16. Правовий статус релігійних меншин в Україні.			4		10
Модульний контроль	2				
<i>Разом за змістовним модулем</i>	6		8		20
Разом за модулем	60		16		40
<i>Разом за освітньою програмою</i>	240		64		160

Тематичний план для заочної форми навчання

Назва змістових модулів, тем	Усього	Розподіл годин між видами робіт			
		Аудиторна:			Самостійна
		Лекції	Семінари	Практичні	
МОДУЛЬ I. РЕЛІГІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА					
Змістовий модуль I. Церква в системі соціальних відносин					
Тема 1. Церква та держава: форми взаємовідносин	12		2		10
Тема 2. Соціальні функції релігії та церкви	14		2		12
<i>Разом за змістовним модулем</i>	26		4		22
Змістовий модуль II. Церква і держава в сучасному світі					
Тема 3. Релігійність і державотворення як відновлення втраченої єдності.	17		2		15
Тема 4. Сутність і специфіка релігійних конфліктів: пошуки та дискусії.	17		2		15
<i>Разом за змістовним модулем</i>	34		4		30
Разом за модулем	60		8		52
МОДУЛЬ II. Християнська Церква як релігійна інституція в контексті її впливу на соціальні конфлікти					
Змістовий модуль I.					
Конфесійно-історична специфіка ролі церкви у суспільстві: Католицька Церква та протестантські організації та об'єднання					
Тема 5. Католицька Церква у світі й Україні. Її миротворчий потенціал.	14		2		12
Тема 6. Роль українських протестантських церков в толерантизації міжконфесійних відносин в Україні.	12		2		10
<i>Разом за змістовним модулем</i>	26		4		22
Змістовий модуль II. Конфесійно-історична специфіка ролі церкви у суспільстві: Православ'я.					
Тема 7. Конституювання Православної Церкви України як чинник зміцнення української держави	17		2		15
Тема 8. Міжправославні відносини в Україні: характер, проблеми, тенденції розвитку	17		2		15
<i>Разом за змістовним модулем</i>	34		4		30
Разом за модулем	60		8		52
МОДУЛЬ III. Взаємовплив релігії і політики як соціальна реальність					
Змістовий модуль I. Релігія і політика як соціально-історичні феномени					
Тема 9. Інституалізована релігія і політика в житті соціуму	12		2		10
Тема 10. Сучасний стан релігії та церкви в політичній системі України	14		2		12
<i>Разом за змістовним модулем</i>	26		4		22
Змістовий модуль II. Релігійна толерантність як профілактика релігійних конфліктів					
Тема 11. Поняття та сутність релігійної толерантності.	17		2		15

Тема 12. Релігійна толерантність українського суспільства: кількісні і якісні показники (на матеріалах соціологічних досліджень)	17		2		15
<i>Разом за змістовим модулем</i>	34		4		30
<i>Разом за модулем</i>	60		8		52
МОДУЛЬ IV. Роль Церкви в сучасному українському суспільстві.					
Змістовий модуль I. Інституалізована релігійність як форма ідентифікації українського етносу					
Тема 13. Релігія в контексті державотворчих процесів.	12		2		10
Тема 14. Соціальне служіння в контексті діяльності релігійних спільнот.	14		2		12
<i>Разом за змістовним модулем</i>	26		4		22
Змістовий модуль II. Конституційно-правовий простір та механізми забезпечення свободи совісті, релігії і переконань в Україні як умова стабільності суспільства					
Тема 15. Свобода совісті та проблеми віротерпимості і толерантності	17		2		15
Тема 16. Правовий статус релігійних меншин в Україні.	17		2		15
<i>Разом за змістовим модулем</i>	34		4		30
<i>Разом за модулем</i>	60		8		52
<i>Разом за освітньою програмою</i>	240		32		208

5. Програма навчальної дисципліни

МОДУЛЬ I. РЕЛІГІЯ В СОЦІАЛЬНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Церква в системі соціальних відносин.

Тема 1. Церква та держава: форми взаємовідносин

Типологія релігійних організацій. Визначення церкви як форми релігійної організації та її типологічних ознак. Основні форми взаємовідносин між церквою і державою: поділ церкви і держави (нейтральність, доброзичливість або ворожість з боку держави до церкви), папоцезаризм (церква або релігійний діяч керує державою), цезаропапізм (держава керує церквою), симфонія (церква і держава є взаємодоповнюючими і мають взаємну повагу один до одного). Система державно-церковних відносин в Україні. Основні ознаки: відокремлення церкви від держави і школи від церкви; світський характер держави; державна реєстрація релігійних організацій, надання їм статусу юридичної особи; рівність усіх релігійних організацій, віросповідань перед законом, невизнання державою жодної релігії як обов'язкової; невтручання держави у діяльність церков та релігійних організацій, захист державою прав і законних інтересів релігійних організацій, нефінансування державою діяльності релігійних організацій

Ключові слова: церква, релігійна організацій, папоцезаризм, цезаропапізм, симфонія

Тема 2. Соціальні функції релігії та церкви.

Соціальна природа релігії. Базові функції релігії: світоглядна, комунікативна, інтегративна, компенсаторна, регулятивна. Функції церкви: «вертикальна» і «горизонтальна». Церква як соціальний інститут. Роль церкви у виникненні держави. Гіпотеза про феномен "видатної особистості". Глобальні проблеми сучасності у фокусі Церков. Соціальні доктрини християнських Церков.

Ключові слова: релігія, функції релігії, функції церкви, соціальні доктрини християнських церков.

Тема 3. Релігійність і державотворення як відновлення втраченої єдності. Внутрішнє життя Церкви в перші три століття. Період Вселенських соборів. Євангелізація Імперії та її сусідів. 2. Велике переселення народів. 3. Міланський едикт 313 року. Великий розкол. Спроби подолання. Відносини Сходу і Заходу. Реформація та контрреформація. Секуляризація. Релігійні війни в Європі. Просвітительство в Європі. Релігійно-політична інтеграція та релігійний синкретизм як ознака сучасності. Екуменічний рух у сучасному християнському світі. Всесвітні релігійні об'єднання (спілки, братства, конгреси) та їх роль усвітової політиці й культурі. Поняття релігійно-політичних об'єднань та їх потенціал.

Ключові слова: собори, схизма, Реформація, секуляризація, екуменізм, релігійно-політичні об'єднання.

Тема 4. Сутність і специфіка релігійних конфліктів: пошуки та дискусії

Термінологічна визначення поняття «релігійний конфлікт». Причини й природа релігійних конфліктів. Сутність, структура, типи, функції релігійних конфліктів. Зовнішні і внутрішні конфліктогенні чинники. Вплив релігійних конфліктів на суспільно-релігійні процеси, зокрема на інституціонування сучасної конфігурації релігійної мережі. Обґрунтування принципів і засобів управління релігійними конфліктами, шляхи оптимізації релігійних відносин в українському суспільстві. Політичні трансформації як детермінанта релігійних конфліктів. Актуалізація релігійних конфліктів у глобалізованому світі.

Ключові слова: релігійний конфлікт, суб'єкт релігійного конфлікту, функції релігійного конфлікту, поліконфесійність, міжрелігійний діалог, управління релігійними конфліктами.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Християнська Церква як релігійна інституція в контексті її впливу на соціальні конфлікти

Тема 5. Католицька церква у світі й Україні. Її миротворчий потенціал

Основні етапи розвитку РКЦ в процесі набуття своєї вселенськості. Держава-місто Ватикан і Святий Престол як суб'єкти світової політики і регулятори конфліктів. Спроби встановити гармонію віри і розуму, теології і філософії. «Східна» політика Ватикану. Особливості розвитку латинського католицизму в Україні. Позиція УГКЦ в Україні в контексті миротворчого потенціалу.

Ключові слова: Римо-Католицька Церква, Ватикан, папоцентризм, Святий Престол, УГКЦ.

Тема 6. Роль українських протестантських церков в толерантизації міжконфесійних відносин в Україні.

Інституційні трансформації протестантських конфесій в незалежній Україні (пізній протестантизм). Суспільна легалізація в незалежній Україні, правова легітимізація, формування нового (оцерковленого) типу конфесійної інституалізації і суспільної відкритості та соціальної динамізації (баптисти, адвентисти, Свідки Єгови, п'ятидесятники). Кількісні показники і якісний вплив протестантів на українське суспільство. Соціально-євангелізаційна діяльність сучасних протестантів в середовищі десоціалізованих осіб як спроба подолання кризових явищ у суспільстві (харизматичні церкви).

Ключові слова: пізній протестантизм, баптисти, адвентисти, Свідки Єгови, п'ятидесятники, харизмати, соціальна діяльність

Тема 7. Конституювання Православної Церкви України як чинник зміцнення української держави

Етноконфесійна специфіка релігії як потреба нації у власній релігійній структурі. Історичні спроби досягти автокефалії Української православної церкви. Утворення нової Православної Автокефалії як відродження Київського християнства, єдиного за сутністю із Вселенським Православ'ям. Отримання Томосу про автокефалію ПЦУ як умова набуття ПЦУ власної суб'єктності міжнародних релігійно-церковних відносин. Діяльність ПЦУ як фактор вдосконалення суспільно-релігійних та державно-церковних відносин в Україні.

Ключові слова: етноконфесійність, Київська митрополія, історичні спроби набуття самостійності українським православ'ям, Томос, ПЦУ, суб'єктність

Тема 8. Міжправославні відносини в Україні: характер, проблеми, тенденції розвитку

Церковний консерватизм як прояв фундаменталізму, догматичності, несприйняття «інкашомислячих». Соборноправність, демократизм, євангелістськість, народність, побутовість, відкритість, толерантність як альтернатива «відкритого православ'я». Hate Speech - мова міжконфесійної ворожнечі. Спроби і механізми подолання. Зміна юрисдикції православних церков як каталізатор міжправославної напруги. Державно-церковна політика Української держави як прагнення розвитку соціального партнерства та забезпечення рівних прав і можливостей для всіх релігійних організацій.

Ключові слова: ПЦУ, УПЦ МП, РПЦ, УАПЦ, УПЦ КП, міжконфесійна напруга, Hate Speech.

МОДУЛЬ III. ВЗАЄМОВПЛИВ РЕЛІГІЇ І ПОЛІТИКИ ЯК СОЦІАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Релігія і політика як соціально-історичні феномени

Тема 9. Інституалізована релігія і політика в житті соціуму

Становлення держави і церкви як соціальних інститутів. «Земна» та «божественна» влади. Державно-церковні відносини як сукупність форм взаємозв'язку між інститутами держави та інституціональними релігійними утвореннями, що історично склалися та змінювалися. Сакралізація і секуляризація в суспільному житті. Взаємодія держави і церкви як соціальних інститутів через регулювання конституційно-правовими нормами. Історична вплетеність Церкви в систему політичної діяльності. Взаємовплив релігії і політики як характеристика всіх типів суспільств. Форми взаємовпливу релігії і політики: підтримка або протистояння політичній еліті, мобілізація віруючих щодо вирішення суспільно значимих проблем, вплив на відносини парафіян із суспільством, формування політичного або аполітичного світогляду. Релігія та політика на зламі епох. Клерикалізація суспільно-політичної сфери України.

Ключові слова: релігія, Церква, політика, секуляризація, клерикалізація.

Тема 10. Сучасний стан релігії та церкви в політичній системі України.

Сучасні міжцерковні відносини та основні міжконфесійні протиріччя. Наявність релігійних центрів (Москви і Риму), які мають свої стратегічні плани і щодо світу загалом, і щодо релігійної України зокрема. Політика автокефальної ПЦУ, проросійські мотиви у позиціях УПЦ МП. Греко-католицька політика. Причина стрімкого зростання протестантських общин в Україні та їх позиції в українському суспільстві. Проголошення належності до конфесій або релігійних інституцій як політично обґрунтований крок

Ключові слова: міжконфесійні, міжцерковні протиріччя, релігійна політика, релігійно-політична сфера

Тема 11. Поняття та сутність релігійної толерантності.

Термінологічна визначення поняття «толерантність», «релігійна толерантність». Релігійна толерантність як моральна чеснота, яка передбачає повагу до людської та духовної цілісності інших, їх ідей, практик і переконань. Релігійна нетерпимість як антонім релігійної толерантності. Толерантність і нетерпимість (аж до випадків антагонізму) в сучасному протистоянні окремих конфесій. Релігійна нетерпимість як порушення прав на свободу вираження поглядів та свободи віросповідання. Оптимізація моделі державно-церковних відносин в Україні як стратегія толерантизації міжконфесійних взаємин, оптимізації державно-церковних та міжконфесійних відносин. Механізми розбудови толерантних міжконфесійних відносин.

Ключові слова: толерантність, повага, духовна цілісність, нетерпимість. Антагонізм, толерантизація як процес.

Тема 12. Релігійна толерантність українського суспільства: кількісні і якісні показники (на матеріалах соціологічних досліджень).

Толерантність як маркер громадянської свідомості. Соціологічні дослідження рівня толерантності українського суспільства. Інформаційні матеріали соціологічних опитувань Центру Олександра Разумкова. Соціологічні показники ролі Церкви як морального авторитету в українському суспільстві. Конфесійний вияв толерантності сучасного українця.

Ключові слова: рівень толерантності, соціологічні опитування, сучасне суспільство, довіра до Церкви, моральний авторитет Церкви

МОДУЛЬ IV. РОЛЬ ЦЕРКВИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Інституалізована релігійність як форма ідентифікації українського етносу

Тема 13. Релігія в контексті державотворчих процесів

Церква в контексті державотворчих процесів. Історичні етапи впливу церкви на процес українського державотворення. Інтеграційна та дезінтеграційна роль Церкви в сучасному українському суспільстві в період кризовості суспільних процесів. Міжконфесійні та міжцерковні об'єднання в соціальній тканині України. Їх діяльність і роль в утвердженні громадянського суспільства. Толерантність та терпимість як засадничі принципи релігійних відносин.

Ключові слова: церква, державотворення, інтеграційна роль, дезінтеграційна роль, кризові явища, толерантність, терпимість.

Тема 14. Соціальне служіння в контексті діяльності релігійних спільнот.

Соціальне служіння як одна з основних функцій діяльності Церкви. Закріплення цієї функції в Соціальних доктринах і соціальних концепціях Церков. Рівні соціального служіння: внутрішній (допомога членам церкви) і зовнішній (допомога поза церквою). Пов'язаність соціальної і евангелізаційної діяльності. Проблеми у реалізації церквами соціального служіння. Соціальна робота з десоціалізованими особами як сфера неврегульованості держно-церковних відносин.

Ключові слова: соціальне служіння, соціальні доктрини, соціальні концепції, евангелізаційна діяльність, десоціалізовані особи як об'єкти соціального опікування.

Тема 15. Свобода совісті та проблеми віротерпимості і толерантності.

Міжнародне законодавство як гарант свободи совісті, релігії і переконань. Правові засади релігійного життя в Україні. Законодавство про свободу совісті: сутність, зміст, предмет правового регулювання. Еволюція нормативно-правового регулювання релігійних відносин в Україні. Декрет ТРСУ України "Про відокремлення церкви від держави і школи від церкви" (22.01.1919), Положення "Про релігійні громади в Україні" (від 01.11.1976). Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" (23.04.1991). Правове становище й правоспроможність релігійних громад. Майнове становище релігійних громад. Права релігійних громад та громадян. Законодавство про свободу совісті та релігійні організації. Контроль і відповідальність за порушення законодавства про свободу совісті та релігійні організації. толерантність та терпимість як принцип релігійних відносин.

Ключові слова: Конституція, право, свобода совісті, права віруючих, законодавче забезпечення свободи совісті, свобода віросповідань.

Тема 16. Правовий статус релігійних меншин в Україні.

Релігійні меншини України та державно-конфесійні відносини. Термінологічні вточнення понять «релігійна меншість» та «релігійна більшість». Історична обумовленість існування релігійних меншин на українських теренах. Інваріантність форм еволюції релігійних меншин в сучасному українському суспільстві. Особливості інкультурації релігійних меншин в простір свого існування. Вплив на соціальну тканину буття автохтонного населення

Толерантність та терпимість як принцип релігійних відносин релігійної меншості і релігійної більшості.

Ключові слова: релігійна меншість, релігійна більшість, міноритарні релігії, релігія меншості.

6. Контроль навчальних досягнень

6.1. Система оцінювання навчальних досягнень аспірантів (денна форма)

№з /п	Вид діяльності аспіранта	Макс. кількість балів за одиницю	Змістовний модуль 1		Змістовний модуль 2		Змістовний модуль 3		Змістовний модуль 4		Змістовний модуль 5		Змістовний модуль 6		Змістовний модуль 7		Змістовний модуль 8		
			Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	Кільк. одиниць до розрахунку	Макс. кількість балів за вид	
1	Відвідування лекцій	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	Відвідування семінарських занять	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
3	Виконання завдань для самостійної роботи	5	2	10	2	10	2	10	2	10	2	10	2	10	2	10	2	10	10
4	Робота на практичних (семінарських) заняттях	10	2	20	2	20	2	20	2	20	2	20	2	20	2	20	2	20	20
5	Модульний контроль	25	1	25	1	25	1	25	1	25	1	25	1	25	1	25	1	25	25
7	Макс. кількість балів за видами поточного контролю(МБ)			57		57		57		57		57		57		57		57	57
	Разом:	456 балів																	
	Загальний бал	100 балів, коефіцієнт: 100: 456 = 0, 22																	

6.2. Завдання для самостійної роботи

Завдання для самостійної роботи – творче есе на одну із запропонованих проблем до кожної з означених тем

Тема 1. Церква та держава: форми взаємовідносин

1. Церква як форма релігійної організації.
2. Основні форми взаємовідносин між церквою і державою: історичні і сучасні імплікації.
3. Сучасна система державно-церковних відносин в Україні.

Тема 2. Соціальні функції релігії та церкви

1. Церква як соціальний інститут.
2. Функції релігії в житті суспільства
3. Релігійні організації: їх форми і особливості.
4. Особливості релігійної свідомості.
5. Глобальні проблеми сучасності у фокусі Церков.
6. Соціальні доктрини християнських Церков

Тема 3. Релігійність і державотворення як відновлення втраченої єдності.

1. Релігія й етнічна ідентичність.
2. Українська національна ідея та роль релігії у її здійсненні.

3. Проблема єдності церков у творчості Петра Могили.
4. Погляди Григорія Сковороди на релігію і церкву.

Тема 4. Сутність і специфіка релігійних конфліктів: пошуки та дискусії.

1. Причини й природа релігійних конфліктів.
2. Вплив релігійних конфліктів на суспільно-релігійні процеси,
3. Політичні трансформації як детермінанта релігійних конфліктів.
4. Актуалізація релігійних конфліктів у глобалізованому світі.

Тема 5. Католицька церква у світі й Україні. Її миротворчий потенціал

1. Етапи формування РКЦ в процесі набуття вселенськості.
2. Держава-місто Ватикан. Дипломатичні відносини Ватикану з Україною.
3. РКЦ в Україні. Специфіка функціонування нунціатури.
4. Специфіка «Східної» політики Ватикану.
5. Позиція УГКЦ в Україні. Верховний Архієпископ УГКЦ Святослав Шевчук про війну і мир.

Тема 6. Роль українських протестантських церков в толерантизації міжконфесійних відносин в Україні.

1. Європейська Реформація і ранній протестантизм в Україні.
2. Розвиток пізнього протестантизму в бездержавний період в Україні.
3. Інституціональні трансформації протестантизму в незалежній Україні.
4. Динамічність розвитку неопротестантських (харизматичних церков).
5. Протестантські спільноти в процесі толерантизації українського суспільства.

Тема 7. Конституювання Православної Церкви України як чинник зміцнення української держави.

1. Історичні спроби досягти автокефалії Української православної церкви.
2. Утворення ПЦУ як відродження Київського християнства,
3. Отримання Томосу як умова набуття ПЦУ власної суб'єктності
4. Діяльність ПЦУ як фактор вдосконалення суспільно-релігійних та державно-церковних відносин в Україні.

Тема 8. Міжправославні відносини в Україні: характер, проблеми, тенденції розвитку.

1. Церковний консерватизм як прояв фундаменталізму, догматичності, несприйняття «інакшомислячих».
2. Nate Speech як мова міжконфесійної ворожнечі.
3. Зміна юрисдикції православних церков як каталізатор міжправославної напруги.
4. Державно-церковна політика Української держави як прагнення розвитку соціального партнерства та забезпечення рівних прав і можливостей для всіх релігійних організацій.
5. Держава, церква, особистість — взаємна відповідальність

Тема 9. Інституалізована релігія і політика в житті соціуму

1. Релігія і політика як форми суспільної свідомості.
2. Релігійне і політичне тлумачення історії людства.
3. Політичний і релігійний прогрес, суть і критерії.
4. Політична й релігійна свобода.
5. Процес клерикалізації у сучасному українському суспільстві.

Тема 10. Сучасний стан релігії та церкви в політичній системі України

1. Релігія і політика про джерела моральності людини.
2. Моральність релігії і політики.
3. Ідоли й ідеали в релігії та політиці.
4. Політична та релігійна культура.
5. Активізація релігійної складової суспільства у виборчий період.
6. Релігійна складова у передвиборчих програмах партій і кандидатів.

Тема 11. Поняття та сутність релігійної толерантності

1. Релігійна толерантність як моральна чеснота, яка передбачає повагу до людської та духовної цілісності інших, їх ідей, практик і переконань.
2. Релігійна нетерпимість як антонім релігійної толерантності.
3. Оптимізація моделі державно-церковних відносин в Україні як стратегія толерантизації міжконфесійних взаємин, оптимізації державно-церковних та міжконфесійних відносин.
4. Механізми розбудови толерантних міжконфесійних відносин.
5. Міжконфесійний діалог як мета і засіб толерантизації суспільства.

Тема 12. Релігійна толерантність українського суспільства (на матеріалах соціологічних досліджень)

1. Географічне розташування України між Заходом і Сходом як історичний фактор толерантизації суспільства.
2. Толерантність як маркер громадянської свідомості.
3. Рівень толерантності українського суспільства.
4. Декларована толерантність. Існуючі стереотипи на кшталт «секти», «культи» та ставлення до них пересічних громадян.

Тема 13. Релігія в контексті державотворчих процесів

1. Релігія, демократизація у посткомуністичному світі.
2. Релігійна ситуація в Україні та перспективи її розвитку.
3. Сучасні партнерські стосунки між церквою і державою.
4. Місце релігії в передвиборчих програмах партій.

Тема 14. Соціальне служіння в контексті діяльності релігійних спільнот.

1. Соціально-доброчинна діяльність церкви.
2. Соціальне служіння як одна з основних функцій діяльності Церкви.
3. Суспільне завдання церков у житті держави.
4. Соціальні доктрини і соціальні концепції Церков.
5. Соціальна робота з дезсоціалізованими особами як сфера неврегульованості державно-церковних відносин.

Тема 15. Свобода совісті та проблеми віротерпимості і толерантності.

1. Міжнародне законодавство як гарант свободи совісті, релігії і переконань.
2. Законодавство про свободу совісті: сутність, зміст, предмет правового регулювання.
3. Еволюція нормативно-правового регулювання релігійних відносин в Україні.
4. Права релігійних громад та громадян.
5. Контроль і відповідальність за порушення законодавства про свободу совісті та релігійні організації.

Тема 16. Правовий статус релігійних меншин в Україні.

1. Релігійна меншина як об'єктивно існуюче явище і рівноправний компонент релігійного життя України.
  2. Термінологічні уточнення понять «релігійна меншість» та «релігійна більшість».
  3. Історична обумовленість існування релігійних меншин на українських теренах.
  4. Інваріантність форм еволюції релігійних меншин в сучасному українському суспільстві.
- Особливості інкультурації релігійних меншин в простір свого існування.

6.3. Критерії оцінювання завдань для самостійної роботи

- 5 балів – відмінно, аспірант глибоко і міцно засвоїв матеріал, вичерпно, послідовно, грамотно оформив самостійну роботу, додав ілюстративний матеріал, що повністю відповідає змісту роботи.
- 3-4 бали – добре, аспірант твердо знає матеріал, не допускає істотних неточностей у відповіді на поставлені питання самостійної роботи.
- 1-2 бали – задовільно, аспірант знає тільки основний матеріал, але не засвоїв його деталей, допускає неточності при оформленні та відповіді на поставлені питання самостійної роботи.
- 0 балів – незадовільно, аспірант не знає матеріалу, допускає істотні помилки при оформленні та відповіді на поставлені питання самостійної роботи.

6.4. Форми проведення семестрового контролю та критерії оцінювання

Семестровий контроль проводиться у вигляді залікового оцінювання за результатами поточної успішності (проміжного контролю) з дисципліни «Церква як регулятор соціальних конфліктів».

6.5. Оцінювання освітніх досягнень аспірантів за системою ECTS

Рейтингов аоцінка	Оцінка за стобально юшкалою	Значення оцінки
A	90-100 балів	Відмінно – відмінний рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу з можливими незначними недоліками
B	82-89 балів	Дуже добре - достатньо високий рівень знань (умінь) в межах обов'язкового матеріалу без суттєвих (грубих) помилок
C	75-81 балів	Добре – в цілому добрий рівень знань (умінь) з незначною кількістю помилок
D	69-74 балів	Задовільно - посередній рівень знань (умінь) із значною кількістю недоліків, достатній для подальшого навчання або професійної діяльності
E	60-68 балів	Достатньо – мінімально можливий допустимий рівень знань (умінь)
FX	35-59 балів	Незадовільно з можливістю повторного складання – незадовільний рівень знань, з можливістю повторного перескладання за умови належного самостійного доопрацювання
F	1-34 балі в	Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням – досить низький рівень знань (умінь), що вимагає повторного вивчення дисципліни

7. Рекомендовані джерела

Основна література:

1. Академічне релігієзнавство: Підручник / За наук. ред. проф. А. Колодного. - К., 2000.
2. Актуальні питання соціально значущої діяльності Церков і релігійних організацій в Україні: Наук. зб. / За ред. В. Бондаренка і А. Колодного - К., 2004.
3. Арістова А. В. Релігійні конфлікти в сучасному суспільстві: природа, вияви, шляхи врегулювання: Монографія. / А. В. Арістова. - К., 2007.
4. Виговський Л. А. Свобода совісті як чинник переорієнтації функціональної ролі релігійних інституцій та організацій // Релігійна свобода: функціонування релігії в умовах свободи її буття: Наук. щорічник / За заг. ред. А. Колодного і М. Бабія. - К., 2003.
5. Виговський Л. А. Функціональність релігії: природа і вияви. - Київ; Хмельницький, 2004.
6. Єленський В. Є., Перебенесюк В. П. Релігія. Церква. Молодь. -К., 1996.
7. Єленський В. Релігія після комунізму. - К., 2002.
8. Здіорук Є.І. Партнерство держави і церкви: Українські реалії в європейському контексті // Релігійна панорама. - 2009. - №10. - С. 26-39.
9. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики Україні ХХІ століття: Монографія. - К., 2005.
10. Климов В.В. Свобода совісті, церква, релігійність в українському суспільстві періоду незалежності: Вибрані статті. - К., 2009.
11. Колодний А. М. Україна в її релігійних виявах: Монографія. - Л., 2005.
12. Конфесіологія релігії. Колективна монографія. За наук. ред. д. філос. н., проф. Анатолія Колодного та Людмили Филипович. -К., 2009. - С. 199-213.
13. Міжетнічні та міжконфесійні відносини в контексті сучасних суспільних трансформацій. Матеріали Міжнародної науково - практичної конференції 29-30 квітня 2010 р. - Чернівці, 2010.
14. Релігієзнавчий словник / За ред. професорів А. Колодного, і Б. Лобовика. -К., 1996.
15. Релігія і церква в сучасних українських реаліях // Українське релігієзнавство. К., 2007. - № 44.
16. Соціальна доктрина Церкви: 36. статей. - Л., 1998.
17. Толерантність: сфера міжконфесійних відносин. Релігієзнавчий аналіз / За ред. А.Колодного і Л.Филипович. - К., 2004.
18. Християнство доби постмодерну: Кол. моногр. // Українське релігієзнавство. - К., 2005. - №3/2005 (35).
19. Casanova Jose. Religion, the New Millennium, and Globalization (2000 Presidential Address) / Jose Casanova // Sociology of Religion. – 2001. – Vol. 62, № 4. – P. 4–30.
20. Martin D. Secularisation and the Future of Christianity / D. Martin // Journal of Contemporary Religion. – 2005. – № 20. – P. 145–160.
21. Merton R. K. Social Theory and Social Structure / R. K. Merton. – Glencoe: The Free Prts., 1957. XV. – P. 278.

Додаткова:

1. Гудзик К. Служіння Богу відбувається не в церкві, а коли ми йдемо до людей / День. -2005. -№ 21. - 8 лютого.
2. Бодак В Релігія і культура: взаємодія та взаємовплив. - Київ; Дрогобич: Коло, 2005.
3. Євтух В. Б., Трошинський В. П., Галушко К. Ю. та ін. Етносоціологія: терміни та поняття: Навч. посіб. - К., 2003.
4. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку. - К., 2003.
5. Політологія //Кн. перша: Політика і суспільство; Кн. друга: Держава і політика / А. Колодій, Л. Климанська, Я. Космина та ін. - 2-ге вид., переробл. і допов. - К., 2003.
6. Kurtz L. R. Religious Life in the Global Village // Gods in the Global Village: The World's Religions in Sociological Perspective / Lester R. Kurtz. – 3rded. [Sociology for a New Century]. – Los Angeles: SAGE Publications, Inc, 2012. – P. 1–6.

ДОДАТОК до модуля I

Плани семінарських занять:

Семінар 1.

Тема: Церква та держава: форми взаємовідносин.

План заняття

I. Обговорення теоретичних питань

5. Визначення і особливості поняття церква як форма релігійної організації.
6. Моделі взаємовідносин держави і церкви. Основні форми взаємовідносин між церквою і державою: поділ церкви і держави, папоцезаризм, цезаропапізм, симфонія.
7. Система державно-церковних відносин в Україні. Основні ознаки.

II. Проблемна дискусія.

Семінар 2.

Тема: Соціальні функції релігії та церкви

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Соціальна природа релігії.
2. Основні соціальні функції релігії та форми їх реалізації в суспільстві.
3. Церква як соціальний інститут.
4. Глобальні проблеми сучасності у фокусі Церков.

II. Проблемна дискусія.

Семінар 3.

Тема: Релігійність і державотворення як відновлення втраченої єдності.

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Релігійно-політична інтеграція та релігійний синкретизм як ознака сучасності.
2. Екуменічний рух у сучасному християнському світі.
3. Всесвітні релігійні об'єднання (спілки, братства, конгреси) та їх роль у світовій політиці й культурі.
4. Поняття релігійно-політичних об'єднань та їх потенціал.

II. Проблемна дискусія.

Семінар 4

Тема: Сутність і специфіка релігійних конфліктів: пошуки та дискусії

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Термінологічна визначення поняття «релігійний конфлікт».
2. Функціональність релігійного конфлікту
3. Проблема класифікації релігійних конфліктів.
4. Роль політичних трансформацій у детермінації релігійних конфліктів.
5. Актуалізація релігійних конфліктів у глобалізованому світі.

II. Проблемна дискусія.

ДОДАТОК до модуля II

Плани семінарських занять:

Семінар 5.

Тема: Католицька церква у світі й Україні. Її миротворчий потенціал

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Основні етапи розвитку РКЦ в процесі набуття своєї вселенськості.
2. Держава-місто Ватикан і Святий Престол як суб'єкти світової політики і регулятори конфліктів.
3. Особливості розвитку латинського католицизму в Україні
4. Позиція УГКЦ в Україні в контексті миротворчого потенціалу.

II. Проблемна дискусія.

Семінар 6.

Тема: Роль українських протестантських церков в толерантизації міжконфесійних відносин в Україні.

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Інституційні трансформації протестантських конфесій в незалежній Україні.
2. Кількісні показники і якісний вплив протестантів на українське суспільство.
3. Соціально-євангелізаційна діяльність протестантів в середовищі десоціалізованих осіб як спроба подолання кризових явищ у суспільстві.

II. Проблемна дискусія.

Семінар 7.

Тема: Конституювання Православної Церкви України як чинник зміцнення української держави.

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Етноконфесійна специфіка релігії як потреба нації у власній релігійній структурі.
2. Історичні спроби досягти автокефалії Української православної церкви.
3. Отримання Томосу про автокефалію ПЦУ як умова набуття ПЦУ власної суб'єктності міжнародних релігійно-церковних відносин.
4. Діяльність ПЦУ як фактор вдосконалення суспільно-релігійних та державно-церковних відносин в Україні.

II. Проблемна дискусія.

Семінар 8.

Тема: Міжправославні відносини в Україні: характер, проблеми, тенденції розвитку.

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Церковний консерватизм як прояв фундаменталізму, догматичності, несприйняття «інкашомислячих». Соборноправність, демократизм, євангелістськість, народність, побутовість, відкритість, толерантність як альтернатива «відкритого православ'я».
2. Hate Speech - мова міжконфесійної ворожнечі. Спроби і механізми подолання.
3. Зміна юрисдикції православних церков як каталізатор міжправославної напруги.
4. Державно-церковна політика Української держави як прагнення розвитку соціального партнерства та забезпечення рівних прав і можливостей для всіх релігійних організацій.

II. Проблемна дискусія.

ДОДАТОК до модуля III

Плани семінарських занять:

Семінар 9.

Тема: Інституалізована релігія і політика в житті соціуму.

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Становлення держави і церкви як соціальних інститутів.
2. Сакралізація і секуляризація в суспільному житті.
3. Релігія та політика на зламі епох.
4. Клерикалізація суспільно-політичної сфери України.

II. Проблемна дискусія.

Семінар 10.

Тема: Сучасний стан релігії та церкви в політичній системі України.

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Сучасні міжцерковні відносини та основні міжконфесійні протиріччя.
2. Політика православної, греко-католицької, автокефальної церков в Україні.
3. Причина стрімкого зростання протестантських общин в Україні.
4. Проголошення належності до конфесій або релігійних інституцій як політично обґрунтований крок

II. Проблемна дискусія.

Семінар 11

Тема: Поняття та сутність релігійної толерантності.

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Термінологічна визначення поняття «толерантність», «релігійна толерантність».
2. Оптимізація моделі державно-церковних відносин в Україні як стратегія толерантизації міжконфесійних взаємин, оптимізації
3. Толерантність і нетерпимість (аж до випадків антагонізму) в сучасному протистоянні окремих конфесій.
4. Механізми розбудови толерантних міжконфесійних відносин.

II. Проблемна дискусія.

Семінар 12

Тема: Релігійна толерантність українського суспільства (на матеріалах соціологічних досліджень)

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Толерантність як маркер громадянської свідомості.
2. Соціологічні дослідження рівня толерантності українського суспільства.
3. Соціологічні показники ролі Церкви як морального авторитету в українському суспільстві.
4. Конфесійний вияв толерантності сучасного українця.

II. Проблемна дискусія.

**ДОДАТОК
до модуля IV**

Семінар 13

Тема: Релігія в контексті державотворчих процесів

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Церква в контексті державотворчих процесів.
2. Інтеграційна та дезінтеграційна роль Церкви в сучасному українському суспільстві.
3. Міжконфесійні та міжцерковні об'єднання в соціальній тканині України.

4. Толерантність та терпимість як принцип релігійних відносин.

II. Проблемна дискусія.

Семінар 14

Тема: Соціальне служіння в контексті діяльності релігійних спільнот

План заняття :

I. Обговорення теоретичних питань

1. Соціальне служіння – це одна з основних функцій діяльності Церкви.
2. Внутрішнє (допомога членам церкви) і зовнішнє (допомога поза церквою) суспільстві соціальне служіння.
3. Проблеми у реалізації церквами соціального служіння.
4. Соціальна робота з десоціалізованими особами як сфера неврегульованості держно-церковних відносин.

II. Проблемна дискусія.

Семінар 15

Тема: Свобода совісті та проблеми віротерпимості і толерантності

I. Обговорення теоретичних питань

1. Міжнародне законодавство як гарант свободи совісті, релігії і переконань.
2. Правові засади релігійного життя в Україні.
3. Законодавство про свободу совісті та релігійні організації.

План заняття :

4. Контроль і відповідальність за порушення законодавства про свободу совісті та релігійні організації..
5. Толерантність та терпимість як принцип релігійних відносин.

II. Проблемна дискусія.

Семінар 16

Тема: Правовий статус релігійних меншин в Україні

I. Обговорення теоретичних питань

1. Релігійні меншини України та державно-конфесійні відносини

План заняття :

2. Термінологічні вточнення понять «релігійна меншість» та «релігійна більшість».
3. Історична обумовленість існування релігійних меншин на українських теренах.
4. Інваріантність форм еволюції релігійних меншин в сучасному українському суспільстві.
5. Толерантність та терпимість як принцип релігійних відносин релігійної меншості і релігійної більшості.

II. Проблемна дискусія.